ZWALUWEN: ZWIERIGE ACROBATEN IN DE LUCHT

EEN PRAKTISCHE GIDS

ZUID-HAGELAND REGIONAAL LANDSCHAP
DIJLELAND REGIONAAL LANDSCHAP
BRABANTSE KOUTERS REGIONAAL LANDSCHAP
NOORD-HAGELAND REGIONAAL LANDSCHAP
PAJOTTENLAND & ZENNEVALLEI REGIONAAL LANDSCHAP
VLAAMS-BRABANT

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever
Provincie Vlaams-Brabant,
Provincieplein 1, 3010 Leuven

Wettelijk depot
D/2025/8495/09

Redactie
RLD vzw, RLBK vzw, RLNH vzw,
RLZH vzw, RLZZZ vzw, Jan Heyvaert

ISBN
achtste druk,
december 2025

Foto's en illustraties
© Vishnevskiy Vasily_Shutterstock,
Anna Jurkovska_Shutterstock,
Arie Ouwerkerk_Buiten-beeld,
Klaas van Haeringen_Buiten-beeld,
Ronald Messemaker_Buiten-beeld,
RLZH vzw, RLBK vzw, Axel Smets,
Marcel Vos, Markus Varesvuo,
Pieter Lichtert, Olivier Dochy,
Stephen Dalton NHPA Foto Natura,
Bennie van den Brink_Buiten-beeld,
Daniele Occhiato_Buiten-beeld,
Michel Geven_Buiten-beeld,
RLNH vzw, Hans Gebuis_Buiten-beeld,
René Janssen_Buiten-beeld.

Druk
Gedrukt op gerecycleerd papier en
met inkten op plantaardige basis.

INHOUD

5 **INLEIDING**

6 **DE SOORTEN HERKENNEN**
6 Boerenzwaluw
8 Huiszwaluw

8 **HET JAAR VAN DE ZWALUW**

10 **ZWALUWEN IN NESTEN**

14 **ZIEN ZWALUWEN IETS IN MIJN WONING OF BIJGEBOUW?**

16 **HANDEN UIT DE MOUWEN!**
16 Aanmodderen!
16 Prefab!
17 Gezond verstand!
17 Geen stank voor dank

18 **EEN HEMEL VOL ETEN**
19 Zelf aan de slag voor meer insecten

20 **TELLEN, WETEN & KOESTEREN**
20 Ik tel mee!
21 Leren en enthousiasmeren

22 **DE ZOMER VOORBIJ**
22 Op weg
23 Gevaar!

24 **TWEE BUITENBEENTJES: GIER- EN OEVERZWALUW**
24 Oeverzwaluw
25 Gierzwaluw

26 **NOG MEER DIEREN VAN DE BEWOONDE WERELD**

29 **REFERENTIES, NUTTIGE LINKS & INTERESSANTE LECTUUR**

30 **REGIONALE LANDSCHAPPEN IN VLAAMS-BRABANT**

INLEIDING

Plots is het er weer, eind maart of begin april: dat vertrouwde gekwetter op een zachte lentedag. Al kàn het daarna nog behoorlijk kil worden: "één zwaluw maakt de lente niet"... Maar hoe langer we ze horen en zien, hoe beter, want "blijven de zwaluwen lang, wees voor de winter niet bang". Ook op kortere termijn legt men van oudsher een verband tussen zwaluwen en weersverwachting. De oplettende mens had immers gauw in de gaten dat zwaluwen de insecten volgen, en als er minder fraai weer aankomt houden zowel insecten als zwaluwen zich lager bij de grond: "vliegen de zwaluwen laag, nadert een regenvlaag".

Nog altijd is onbekend onbemind ... Deze brochure wil zwaluwen bekender maken – en dus beminder. Want hoe meer je leest en weet over de zwaluwen, des te meer je in verwondering (en bewondering!) raakt voor deze fascinerende vogels. De huiszwaluw en de boerenzwaluw, de twee algemeenste zwaluwsoorten in onze streek, komen aan bod.

Meer aandacht voor deze twee soorten is niet overbodig, want ze staan onder druk. Gelukkig kunnen kleine maatregelen een wereld van verschil maken. En dat is niet alleen specialistenwerk, ieder van ons kan helpen.

Daarom dus deze brochure: om ook in de toekomst nog van de sierlijke vlucht van deze zwierige zwerkacrobaten te kunnen genieten.

Deze brochure is de vrucht van samenwerking tussen de vijf Vlaams-Brabantse regionale landschappen, die elk een eigen werking hebben rond zwaluwen, en de provincie Vlaams-Brabant. Meer daarover vind je via hun websites, vermeld bij de nuttige links.

Veel leesplezier!

DE SOORTEN HERKENNEN

BOERENZWALUW

Wetenschappelijke naam
Hirundo rustica

Algemeen beeld
Te herkennen aan de lange staart, de donkere, metaalglanzende rug en de crèmekleurige buik. Keel opvallend roodbruin, met een zwarte band over de borst.

Staart
2-7 cm, de langste staart van alle West-Europese zwaluwen.

Totale lengte
17-19 cm

Geluid
(Luistervoorbeelden via links achteraan in de brochure)
De zang is een als 'gezellig' omschreven gekwetter, met prachtige trillers.

Zwita de Zwaluw zegt:

"Wist je dat de mannetjes van de boerenzwaluw een iets langere staart hebben dan de vrouwtjes? En de mannetjes met de langste staart, die scoren het best bij de vrouwtjes. In onze ogen eerder vreemd, want hoe langer de staart, hoe minder wendbaar de zwaluw – en hoe makkelijker ze in de klauwen van sperwers of andere roofvogels terechtkomt. Maar in de zwaluwlogica zijn diegenen met een erg lange staart die weten te overleven echte 'super-zwaluwen'."

HUISZWALUW

Wetenschappelijke naam
Delichon urbicum

Algemeen beeld
Wit en zwart gekleurd met duidelijker contrast (wat haar de bijnaam nonnetje oplevert).
Kenmerkend is de witte stuit (plekje net boven de staart).

Staart
Staart korter en veel minder gevorkt dan bij boerenzwaluw.

Totale lengte
12,5 cm

Geluid
(Luistervoorbeelden via links achteraan in de brochure)
De zang is een babbelende variatie op de roep (een droog knarsend 'prrrit'), zonder muzikale tonen. Zodra je het geluid kent, is dat de makkelijkste manier om huiszwaluwen op te merken.

HET JAAR VAN DE ZWALUW

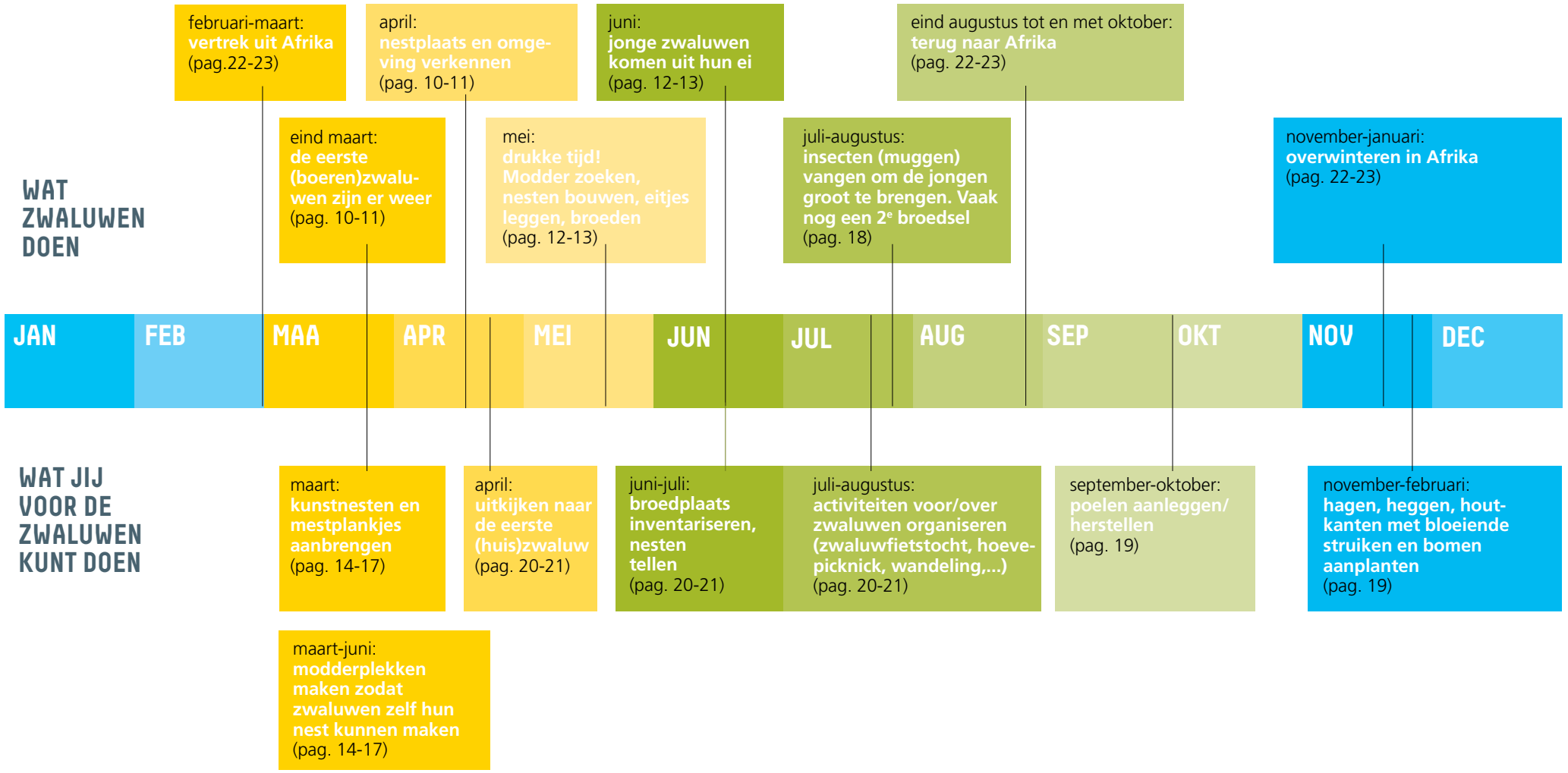

ZWALUWEN IN NESTEN

Huis- en boerenzwaluwen bouwen hun nesten van nature aan rotswanden en grotingangen. Met de komst van de mens werden ze cultuurvolgers en gingen ze almaar meer gebruik maken van gebouwen.
Het nest bestaat hoofdzakelijk uit modder. Goed klevende leem en klei leveren de meest solide bouwsels. De vogels kleven de modder stapsgewijs aan muur en plafond, die voldoende ruw moeten zijn – anders hecht de modder slecht. Vaak gebruiken zwaluwen een steun als vertrekpunt voor hun nest: een latje, een richel, een draad, een lamp … Ze bouwen het nest zo hoog mogelijk, zodat het onbereikbaar is voor katten en andere rovers.

BOERENZWALUW	HUISZWALUW
LOCATIE | MACRO	
Boerenzwaluwen heten niet voor niets zo: ze nestelen liefst in boerderijen, en dan vooral met vee. Ze hebben een boontje voor oude bakstenen stallingen.	Huiszwaluwen broeden aan de buitenzijde van gebouwen (woonhuizen, vierkantshoeves, scholen, kerken, fabrieken…) en steeds vaker onder bruggen.
LOCATIE | MICRO	
Op beschutte, vaak wat donkere plaatsen in stallen en schuren vind je de nesten van boerenzwaluwen, ook wel 'stalzwaluwen' genoemd. Liefst met melkvee, maar stallen met vleesvee, paarden en schapen zijn eveneens geliefd. Ideaal vinden ze een nest vlak bij het vee, met veel insecten!	Vanwege de beschutting (voor regen én zon) verkiezen huiszwaluwen diepe dakoversteken, en als het even kan een witte oversteek aan een hoge, donkere gevel. Veel nesten vind je ook onder inrijpoorten van vierkantshoeves.
BEDREIGINGEN EN KANSEN	
Afgesloten stallen zijn voor boerenzwaluwen geen goede zaak. De toename van het aantal (hobby)paarden biedt uitwijkmogelijkheden, al verkiezen de boerenzwaluwen vooralsnog klassieke bakstenen stallen boven de houten stallen of schuilhokken die vaak voor paarden worden gebouwd.	Huiszwaluwen leggen hun lot in handen van hun gastheer of -vrouw. Niet iedereen ziet de zwaluwen (en hun uitwerpselen …) even graag aan zijn gevel. Maar uitwerpselen kan men opvangen met een mestplank of door zand te strooien onder de nesten. Een aanzienlijk deel van de overlast wordt daarmee uitgeschakeld.

Nesten onder dak

Mestplank

Zwita de Zwaluw zegt:

Huiszwaluwvrouwtjes zijn niet zo trouw aan hun partner: een mislukte broedpoging is al voldoende om van partner te wisselen. Boerenzwaluwen zijn wel erg trouw, niet alleen aan hun partner maar ook aan hun broedplaats. Na duizenden kilometers vliegen vanuit Afrika keren oudervogels vaak terug naar hun nest van het jaar voordien. Als ze het niet opnieuw gebruiken, dan ligt dat vooral aan het aantal mijten dat erin zit. Jonge vogels keren zelden terug naar het ouderlijk nest. Wel gaan ze vaak broeden in een straal van 30 km daarrond.
Een ijverige teller noteerde dat een gemiddeld huiszwaluwnest uit meer dan 1000 modderpakketjes bestaat. De diertjes vliegen dus meer dan 1000 keer heen en weer voor de bouw van één nest. Er kan dus maar beter modder in de onmiddellijke omgeving zijn!

BOERENZWALUW	HUISZWALUW
BROEDGEDRAG	
De hoeveelheid insecten op en rond de boerderij is bepalend voor de aanwezigheid van boerenzwaluwnesten. Vaak vind je meer dan één broedkoppel in een hoeve, maar dan in verschillende hoeken van een stal of verspreid over meerdere stallen, want boerenzwaluwen zijn geen koloniebroeders.	Huiszwaluwen zijn echte koloniebroeders, met 5 tot 20 nesten aan de gevel van één gebouw. Er zijn topkolonies met meer dan 50 nesten bekend! In andere gebieden loopt het niet zo'n vaart en vind je maar enkele nesten (of zelfs maar eentje) per gebouw.
NESTVORM- EN GROOTTE	
Boerenzwaluwen maken een halfopen bolvormig kommetje met modder gemengd met wat verstevingsmateriaal zoals stro.	Huiszwaluwen maken gesloten bolvormige nesten die haast uitsluitend uit modder zijn opgetrokken; geen versteviging van stro dus, wel veertjes aan de binnenkant. De opening is net groot genoeg om de vogels in en uit te laten en wordt in de loop van het broedseizoen nog aangepast.

BOERENZWALUW	HUISZWALUW
BROEDSELS	
Boerenzwaluwen broeden van mei tot juli maar kennen vaak nog een tweede legsel. Gemiddeld worden 5 eitjes (3-8) gelegd waaruit na 2 weken broeden de jongen komen. Ze blijven 3 weken in het nest, terwijl beide oudervogels tienduizenden insecten vangen. Vaak begint het boerenzwaluwpaar daarna aan een tweede en soms zelfs aan een derde legsel, waarbij het kan gebeuren dat reeds uitgevlogen jongen helpen met het voeren van de nieuwe nestjongen.	Een huiszwaluwenpaar brengt per seizoen 2 à 3 broedsels groot, met een viertal glanzend witte eitjes per broedsel. De jongen komen na 20 dagen uit het ei en worden 3 weken op het nest gevoerd. Grote jongen zitten vaak al met de bekjes open in de nestopening te wachten op eten.

ZIEN ZWALUWEN IETS IN MIJN WONING OF BIJGEBOUW?

Je kunt zwaluwparen natuurlijk niet dwingen bij jou te komen broeden! Stimuleren kan wel. Overloop het schema op deze pagina's om na te gaan of je zelf iets kunt doen om zwaluwen een logeerplek te bieden in je buurt

ALGEMEEN

☐ **1. Zijn er al natuurlijke nesten?**
Oude verlaten nesten of (nieuwe) bewoonde nesten?

JA Steek natuurlijke nesten beslist niet af. Nesten van beschermde vogels vernielen is verboden! Zelfs naar verlaten oude nesten kunnen zwaluwen plots terugkeren. Neem liever contact op met de milieudienst van je gemeente, misschien subsidieert de gemeente (natuurlijke) zwaluwnesten. En wees fier op de keuze van zwaluwen voor jouw gebouw. Breng desnoods een mestplankje aan als de uitwerpselen hinderlijk zijn.

HUISZWALUW

☐ **1. Broeden er veel huiszwaluwen in je buurt?**

JA De kans bestaat dat ze ook bij jou komen nestelen. Ga verder naar vraag 2.
NEE Je zult moeilijk huiszwaluwen kunnen aantrekken om aan je gevel te nestelen. Geen nood, er zijn nog andere soorten die je een handje kunt helpen, zoals mussen, andere vogels, vleermuizen, amfibieën…

☐ **2. Zit de dakoversteek van je huis op minstens 3 m of hoger?**

☐ **3. Is de dakoversteek van je woning voldoende diep (30-50 cm)?**
De dakoversteek is bij voorkeur bleek van kleur.

☐ **4. Is de (aanvlieg)ruimte voor de gevel groot genoeg?**

☐ **5. Is de gevel ruw genoeg zodat een natuurlijk nest erop kan hechten?**

JA Leg eerst en vooral in het voorjaar een modderplek aan in je tuin of in de buurt van je huis. Als dat niet helpt of de gevel niet ruw genoeg blijkt, overweeg dan een kunstnest. (Meer details daarover vind je op de volgende bladzijden.)
NEE Huiszwaluwen aantrekken zal moeilijk zijn, maar met een kunstnest lukt het mogelijk toch nog.

BOERENZWALUW

☐ **1. Woon je in een boerderij of een hoeve met stallen?**

JA Even kijken of er misschien al boerenzwaluwen nestelen…
NEE Weinig kans dat boerenzwaluwen jouw woonst uitkiezen voor die van hen! Maar ga hiernaast na of het met huiszwaluwen wél kan lukken.

☐ **2. Is er vee in de stal?**

JA Veel kans op boerenzwaluw. Ga verder naar 3.
NEE Boerenzwaluwen aantrekken wordt niet makkelijk, maar niet onmogelijk als aan de voorwaarden hieronder wél voldaan is. Ga verder naar 3.

☐ **3. Heeft de stal een voldoende ruwe muur of is er een steun (kabel, spijker, latje) waarop een nest kan worden gebouwd?**

☐ **4. Heeft de stal een openstaand raam of andere blijvende opening?**

☐ **5. Is er in de nabijheid van de gebouwen genoeg modder te vinden?**

☐ **6. Is de temperatuur in de stal vrij constant?**

(Bij sterk schommelende temperaturen, bv. onder een metalen dak of in slecht geïsoleerde plaatsen, is het broedsucces meestal klein.)

JA Veel kans dat je de boerenzwaluw mag verwelkomen. Ontbreekt één van deze elementen, dan kun je de kans vergroten door dat euvel zelf te verhelpen, bv. een modderplek aan te leggen (zie verder), de staldeur open te laten of een kunstnest aan te brengen.
NEE Je kunt alsnog één van de opgesomde maatregelen nemen, maar dat garandeert niet altijd succes.

OP DE VOLGENDE BLADZIJDEN LEES JE WAT JE KUNT ONDERNEMEN OM JE KANSEN TE VERGROTEN.

HANDEN UIT DE MOUWEN!

Is je woning geschikt, dan hoef je niet passief te zitten wachten op zwaluwen. Wat kun je concreet doen om nesten aan te trekken (en minder prettige gevolgen in te dijken)?

AANMODDEREN!

Natuurlijke nestbouw stimuleren met modder in de buurt

> Zorg van april tot juni voor modder binnen de 100 à 200 meter. Een modderplek van een paar vierkante meter is groot genoeg. In droge periodes kun je daartoe de grond nabij de nestplaats nat maken. Of maak een modderbad met behulp van landbouwplastiek: graaf een ondiepe kuil, bekleed hem met plastiek en vul op met modderige klei of leem. Hou dat materiaal het hele voorjaar vochtig en zorg voor voldoende aanvliegruimte rond de modderplek.

> Leg indien mogelijk een poel aan. Daardoor kunnen zwaluwen drinken én modder maken voor hun nest.

PREFAB!

Kunstnesten voor zwaluwen

> Hang kunstnesten voor huiszwaluw niet vlak achter een grote boom maar op een plek met voldoende aanvliegruimte.

> Plaats niet te veel nesten voor boerenzwaluwen in één stal, en niet met zicht op elkaar. Hou ze minstens 4 meter uit elkaar.

> Bescherm de nesten permanent tegen katten en ratten, de grootste rovers van zwaluwnesten. Hang kunstnesten dus uit hun buurt of zorg er met kippengaas voor dat ze niet bij de nesten kunnen.

GEZOND VERSTAND!

Andere eenvoudige ingrepen

> Laat voor boerenzwaluwen in stallen een opening van eind maart tot september. Een raampje of andere opening van 30x30 cm volstaat.

> Nieuwbouw en renovatie? Denk aan een nestelplaats voor huiszwaluwen.

> Moet je werken (schilderen, nieuw dak…) aan een gebouw met een zwaluwenkolonie, doe dat dan in de wintermaanden. De kolonie tijdelijk laten verhuizen naar een ander gebouw, bijvoorbeeld als de werkzaamheden langer duren, is mogelijk maar niet eenvoudig.

> Neem bovengrondse telefoondraden en andere leidingen niet weg. Zwaluwen zitten er in de zomer graag om even te rusten en verzamelen er voor de grote wintertrek.

GEEN STANK VOOR DANK

Plankjes tegen mestproblemen

> Breng onder natuurlijke of kunstnesten mestplankjes aan om uitwerpselen op te vangen. Of strooi zand onder de nesten om de uitwerpselen makkelijker op te vegen.

> Een mestplank moet minstens (50 cm - 75 cm) onder het nest hangen. Vlak eronder zou het al te gemakkelijk maken voor rovers zoals eksters en bemoeilijkt het aanvliegen van de zwaluwen zelf.

Neem contact op met je lokale regionale landschap voor advies en voor het plaatsen van kunstnesten en mestplankjes.

EEN HEMEL VOL ETEN

Zwaluwen zijn insecteneters. Ze eten bovendien vooral vliegende insecten: meer dan de helft van hun menu bestaat uit allerlei soorten vliegen en muggen. Vliegend en zwenkend vangen ze hun prooi, want het zijn uitermate behendige vliegers. Snelle vliegers ook: ze halen met gemak 30 km/u.
Boerderijen met vee - en dus ook veel insecten - zijn voor zwaluwen zeer belangrijk. Essentieel zijn ze voor boerenzwaluwen, maar ook huiszwaluwen komen er jagen en vormen er veelal hun grootste kolonies.
Waterrijke gebieden, bloemrijke graslanden, kruidenrijke stroken of een open mestopslag geven nog meer mogelijkheden om insecten te vinden. Ook rond kleine landschapselementen zoals hagen, heggen en houtkanten vliegen heel wat van die beestjes.
Drinken doen zwaluwen door laag over het water te scheren en met de ondersnavel in het wateroppervlak te scheppen.

Zwita de Zwaluw zegt:

Wanneer zwaluwen jongen hebben, vangt een ouderpaar zo'n 9000 insecten per dag!

BOERENZWALUW	HUISZWALUW
GROOTTE JACHTGEBIED	
Boerenzwaluwen jagen niet al te ver van hun nest, veelal niet verder dan 300 meter. Omdat ze amper vetreserves hebben, zijn ze niet opgewassen tegen langdurig slecht weer. Hun leefgebied moet met andere woorden ook dan voedsel kunnen bieden. Precies daarom hebben ze zo'n voorkeur voor stallen met vee.	Huiszwaluwen jagen vaker in groep en op grotere afstand van de kolonie – makkelijk enkele kilometers ver – als daar meer insecten te vangen zijn, bijvoorbeeld in een waterrijk gebied of een gebied met veel kleine landschapselementen.
JACHTHOOGTE	
Boerenzwaluwen die rakelings langs koeien vliegen en laag over akkers en weiden scheren zijn een vertrouwd beeld.	Huiszwaluwen jagen vaker ook in hogere luchtlagen.

ZELF AAN DE SLAG VOOR MEER INSECTEN

Gebruik geen insecticiden rond je woning of op en rond je erf. Zo blijft het aanbod aan insecten ruim genoeg en krijgen je zwaluwen geen vergiftigde insecten naar binnen.

Een natuurlijke tuin of een ruig hoekje in de buurt helpt insecten vooruit. Elke begroeiing heeft een eigen microklimaat. Insecten maken veel gebruik van kleine structuurverschillen. Hoe rijker de structuur van de begroeiing, des te meer soorten insecten er meestal voorkomen. Zo komen in lang gras meer insecten voor dan in kort gemaaid gras en in ruigtes meer dan in gras. Ruigere hoekjes en kanten kun je krijgen door gras niet te maaien en niet te bemesten. Spontaan gaan er dan streekeigen kruiden en struiken groeien.

Voorzie bloemrijke graslanden, wilde akkerranden, kruidenrijke overhoekjes.

Behoud natte plekken (poelen, beekjes …) of leg ze aan.

TELLEN, WETEN & KOESTEREN

IK TEL MEE!

Zwaluwen leven dicht bij de mens en dat maakt het extra interessant om ze in het oog te houden. Vlak bij je huis op ontdekking gaan is nog zo makkelijk! Op school, met vrienden of familie, met de kinderen of zomaar op je eentje, altijd weten de sympathieke luchtacrobaten te boeien. Zwaluwen spotten kan ook in verenigingsverband, denk aan Natuurpunt vzw, Vogelbescherming Vlaanderen, Vogelwerkgroepen, Regionale Landschappen,… Telgegevens vertellen ons hoe het met onze gevleugelde vrienden gesteld is en waar actie nuttig of nodig is. Informatie hierover kun je terugvinden op de website www.waarnemingen.be, waar je ook je eigen telgegevens kwijt kunt.

Zwita de Zwaluw zegt:

Zo zijn we te weten gekomen dat Vlaanderen ongeveer 10.000 koppels huiszwaluwen telt, gemiddeld een dertigtal per gemeente dus.

Juni is de beste maand om te tellen omdat de jonge zwaluwen dan nog in het nest zitten en met hun kopjes uit het nest piepen.

LEREN EN ENTHOUSIASMEREN

Lokale natuurverenigingen organiseren nu en dan wandelingen of fietstochten langs broedplaatsen van zwaluwen. Ook voor scholen en kinderen bestaan er leuke activiteiten. Mensen informeren, bewust maken en tot daden aanzetten is dan ook van groot belang om de achteruitgang van de huis- en boerenzwaluw te stoppen. Voor wie op zoek is naar meer educatief materiaal over zwaluwen:

> Cd-rom Een beroemde wereldreiziger en andere lessenpakketten rond zwaluwen
> Via de campagne Koesterburen van de provincie Vlaams-Brabant en de MOS-werking (Milieuzorg-op-School) kun je aan de scholenkit geraken, met o.a. een actieplan voor de huiszwaluw.
> Zwaluwen in de klas via www.natuur-kalender.be
> www.zwaluwenopschool.be
> Red de Boerenzwaluw: filmpje van Vogelbescherming Vlaanderen over de boerenzwaluw.
> Zwaluwzoektabel, boerenzwaluwposter en boerenzwaluwbordspel via www.zwaluwen.info/documentatie.php
> Zwaluwtentoonstellingen
> Zwaluwwandelingen of -fietstochten, ingericht door Regionaal Landschap en/of een lokale natuurvereniging

WAT KUN JE ZELF DOEN?

> Aansluiten bij een vereniging die zwaluwenprojecten uitvoert zoals een vogelwerkgroep of lokale afdeling van Natuurpunt vzw, Vogelbescherming Vlaanderen vzw ...
> Aan verenigingen die inventariseren melden wanneer zwaluwen in je omgeving broeden
> Deelnemen aan een telweekend voor zwaluwen

DE ZOMER VOORBIJ

'Onze' zwaluwen overwinteren in westelijk en zuidelijk Afrika. Dankzij ringonderzoek weten we onder meer dat de meeste boerenzwaluwen overwinteren in het gebied van Ivoorkust tot de Democratische Republiek Congo. Een aantal trekt nog verder door en vliegt wellicht mee met de Engelse boerenzwaluwen, die grotendeels overwinteren in Zuid-Afrika. Ze leggen daarbij 4000 tot 6000 km af.

In het voorjaar overbruggen ze die afstand opnieuw, in omgekeerde richting. Eind maart zijn in ons land de eerste boerenzwaluwen al op het appel, na alweer een vliegreis van zo'n twee maanden!

OP WEG

Eind juli al vertrekken de eerste boerenzwaluwen zuidwaarts, de laatste zien we rond half oktober. Huiszwaluwen vertrekken vanaf augustus. De zwaluwtrek piekt in de eerste drie weken van september.

Vlak voor de trek bieden ze ons nog een spectaculaire aanblik, wanneer ze met honderden tot duizenden verzamelen. Favoriete plekken daarvoor zijn telefoondraden langs straten maar ook bijvoorbeeld rietlanden.

Onderweg naar het zuiden blijven zwaluwen op insecten jagen om de benodigde energie op te doen. Om de Middellandse Zee en vooral de Sahara te kunnen oversteken, leggen ze vooraf zelfs extra vetreserves aan.

GEVAAR

Tijdens de trek moeten de zwaluwen tal van gevaren overwinnen. Vele vallen onderweg ten prooi aan roofvogels, maar ook aan mensen: rond de Middellandse Zee is jagen op zangvogels een favoriet tijdverdrijf.

Toch zijn het de weersomstandigheden die de grootste tol lijken te eisen. Tal van zwaluwen worden door slecht weer uit koers gedreven en verdwalen. Ook de Sahara blijkt ieder jaar ongenadig: massa's vogels overleven de oversteek van zo'n 2000 km woestijn - met temperaturen tot ver boven de 40°C - niet. De oases en voedselrijke moerassen aan de rand van de Sahara zijn dan ook van levensbelang. Maar de woestijn rukt steeds verder op. Moerrassen worden drooggelegd, bomen en struiken gekapt als brandhout, zodat zwaluwen het steeds moeilijker krijgen om de trek te overleven.

Naar schatting keert slechts ongeveer een derde van de zwaluwen die naar Afrika trokken, het jaar nadien terug. Maar het blijft een wonder dat zoveel van die kleine vogels jaar na jaar een afstand van duizenden kilometers weten te overbruggen …

Zwita de Zwaluw zegt:

In Afrika vliegen huiszwaluwen dag en nacht, zonder ooit een poot aan de grond te zetten. Boerenzwaluwen overnachten er in moerasgebieden met rietvelden, soms met duizenden tegelijk. Van hun 'wintervakantie' maken ze gebruik om te ruien en hun oude, versleten veren te vervangen door een glanzend nieuwe outfit.

TWEE BUITENBEENTJES: GIER- EN OEVERZWALUW

OEVERZWALUW

De oeverzwaluw is de kleinste van onze drie zwaluwsoorten. Haar rug is donker, zandbruin gekleurd, haar buik wit met een bruine borstband. De staart is maar heel zwak gevorkt in vergelijking met de twee andere zwaluwsoorten. Verder vertoont ze echter alle typische zwaluwkenmerken: een grote mondholte, een kleine snavel en kleine pootjes.
De oeverzwaluw is ook de minst bekende zwaluw, want ze is niet zo'n cultuurvolger als de twee andere soorten. Ze broedt in kolonies en maakt haar nest van nature in steile wanden. Daarin graaft ze met poten en snavel een nestgang van een halve tot een meter lang. De steile nestwanden kunnen op allerlei manieren ontstaan, maar vooral door erosie afgekalfde oevers van beken en rivieren zijn ideaal.

De belangrijkste reden waarom oeverzwaluwen in onze streken achteruitgaan is dan ook het verdwijnen van de natuurlijke steile oevers van beken en rivieren. In oevers van rechtgetrokken, verstevigde of gekanaliseerde beken en rivieren kunnen oeverzwaluwen niet meer terecht. Daardoor broedt nu nog slechts een zeer klein aantal in oevers. De soort zag zich verplicht haar toevlucht te nemen tot meer kunstmatige nestwanden in ontgrondingen, afgravingen, bouwputten en zanddepots – vaak in gebieden met een industriële bestemming.
In 2000 broedden er ongeveer 5.000 paar oeverzwaluwen in Vlaanderen, waarvan 20% in de Antwerpse haven.

Zwita de Zwaluw zegt:

De oeverzwaluw en de ijsvogel zijn in ons land de enige vogelsoorten die zelf een broedgang graven.

GIERZWALUW

Gierzwaluwen horen bij de zomer zoals terrasjes en ijsjes. Hoog boven de stad zie je ze als donkere, vliegende ankertjes tegen een duizelingwekkende snelheid door de lucht suizen terwijl onophoudelijk hun - gierende! - roep sriiiiie sriiiiie weerklinkt. Ze brengen het grootste deel van hun leven door in de lucht: in volle vlucht vangen ze duizenden insecten maar ook slapen en paren doen ze in de lucht! Bij slecht weer vliegen ze heel ver om voedsel te zoeken waar het weer beter is, een paar honderd kilometer is daarbij niet uitzonderlijk. Van de gevangen prooi maken ze een voedselbal, waarin wel driehonderd insecten kunnen zitten.

Gierzwaluwen vormen een aparte familie en zijn eigenlijk geen zwaluwen: ze zijn nauwer verwant met… kolibries. Ze verkiezen steden en andere centra als verblijfplaats en broeden in muurspleten, onder dakgoten en onder pannen van oude gebouwen. Precies daarin schuilt een bedreiging, want door renovatie en sloop van oude gebouwen gaan er in snel tempo nestplaatsen verloren. Gelukkig kunnen we hun met eenvoudige ingrepen aan veilige nestplaatsen helpen, en zodra ze een broedplaats gekozen hebben, blijven ze die zeer trouw. Je hebt dan met andere woorden voor jaren plezier van 'jouw' gierzwaluwen.

Zwita de Zwaluw zegt:

Gierzwaluwen die geen nest hebben, zweven 's nachts in groep op een hoogte van drie tot vijf kilometer rond in een soort halfslaap.

WAT KUN JE ZELF DOEN?

Een volledig overzicht van wat je zelf kunt doen, vind je in de technische fiche Biodiversiteit in jouw gemeente: gieren langs de daken van Natuurpunt vzw. Je kunt de fiche downloaden via de website **www.natuurpunt.be**

NOG MEER DIEREN VAN DE BEWOONDE WERELD

Maatregelen die je neemt voor de zwaluwen komen ook ten goede aan volgende buursoorten.

Dwergvleermuis:
vertoeft misschien zonder dat je het weet op je zolder of in een gebouw in de buurt en zijn de beste insectenbestrijders die je kan wensen.

Torenvalk:
zie je vaak biddend in de lucht hangen, op zoek naar een prooi om op af te duiken.

Ringmus:
deze zeldzame mus houdt van doornige hagen en houtkanten in de buurt van dorpen en boerderijen en pikt in de winter graag een graantje mee.

Huismus:
is een vogeltje dat zich goed voelt in je tuin, leeft in groep en houdt van ruigere struiken en bomen.

Tuinvlinders:
met nectarplanten in je tuin geniet je in de zomer zeker van heel wat kleurige fladderende vlinders.

Eikelmuis:
is een nachtelijk fruitdiefje dat smult van vruchten en zaden in je tuin en maakt zijn nest in oude (fruit) bomen.

Sleedoornpage:
is een zeldzame vlinder die je aantreft op Sleedoorn en overwintert als eitje op de takken.

Steenuil:
is een klein uiltje dat broedt in holle bomen zoals knotwilgen en oude hoogstamfruitbomen.

REFERENTIES, NUTTIGE LINKS & INTERESSANTE LECTUUR

REFERENTIES

1. Buiter R., van Beusekom R., Vos J-A., 2008. Acrobaat op het erf. Een steun in de rug voor de boerenzwaluw. Vogelbescherming Nederland
2. De Laet J., 2010. Zwaluwen, dapper, frivool en bedreigd. Vogels rondom ons nr. 14. VUBPRESS, Brussel
3. Herremans M., 2006. Duurzame verbetering van de kwaliteit van het nestplaatsaanbod voor de huiszwaluw in Limburg. Eindverslag Bijzonder Leefmilieuproject Provincie Limburg 2004-2006. Rapport Natuurpunt Studie 2006/2, Mechelen
4. Savage S., 2005. Dieren om ons heen – Zwaluw. Ars Scribendi, Etten-Leur (Nederland)
5. De huiszwaluw: Vriend aan huis? Brochure uitgegeven door het Regionaal Landschap Noord Hageland (2004).

NUTTIGE LINKS

1. **www.natuurpunt.be/zwaluwen**
2. **www.vogelbescherming.be**
3. **www.vogelbescherming.nl**
4. **www.koesterburen.be**
5. **www.zonderisgezonder.be/**
6. **www.ecopedia.be**
   kennisdelenplatform over natuur
7. **www.inverde.be**
   vormingen/cursussen
8. **www.natuurenbos.be**
   vergunningen en wetgeving

VLAAMS-BRABANT

Provincie Vlaams-Brabant

Dienst leefmilieu
Provincieplein 1
3010 Leuven
tel. 016 26 74 24
natuur@vlaamsbrabant.be
www.vlaamsbrabant.be

REGIONALE LANDSCHAPPEN IN VLAAMS-BRABANT

DIJLELAND REGIONAAL LANDSCHAP

Regionaal Landschap Dijleland vzw

Streekhuis Dijleland
Witte Bomendreef 1
3050 Oud-Heverlee
tel. 0460 94 97 36
info@rld.be | www.rld.be

Aangesloten steden en gemeenten: Bertem, Bierbeek, Boortmeerbeek, Haacht, Herent, Hoeilaart, Huldenberg, Kampenhout, Kortenberg, Leuven, Oud-Heverlee, Overijse en Tervuren.

BRABANTSE KOUTERS REGIONAAL LANDSCHAP

Regionaal Landschap Brabantse Kouters vzw

Houtemsesteenweg 23
1800 Vilvoorde
tel. 02 253 43 04
info@brabantsekouters.be
www.brabantsekouters.be

Aangesloten steden en gemeenten: Asse, Grimbergen, Kapelle-op-den-bos, Kraainem, Londerzeel, Machelen, Meise, Merchtem, Opwijk, Steenokkerzeel, Vilvoorde, Wemmel, Wezembeek-Oppem, Zemst en Zaventem.

NOORD-HAGELAND REGIONAAL LANDSCHAP

Regionaal Landschap Noord-Hageland vzw

Huize Hageland
Oudepastoriestraat 22
3390 Tielt-Winge
tel. 016 63 59 54
info@rlnh.be
www.noordhageland.be

Aangesloten steden en gemeenten: Aarschot, Begijnendijk, Bekkevoort, Diest, Holsbeek, Keerbergen, Lubbeek,Rotselaar, Scherpenheuvel-Zichem, Tielt-Winge en Tremelo.

ZUID-HAGELAND REGIONAAL LANDSCHAP

Regionaal Landschap Zuid-Hageland vzw

Schoolpad 43
3300 Hakendover
tel. 016 81 52 77
info@rlzh.be | www.rlzh.be

Aangesloten steden en gemeenten: Boutersem, Geetbets, Glabbeek, Hoegaarden, Kortenaken, Landen, Linter, Tienen en Zoutleeuw.

PAJOTTENLAND & ZENNEVALLEI REGIONAAL LANDSCHAP

Regionaal Landschap Pajottenland en Zennevallei vzw

Donkerstraat 23
1750 Gaasbeek
info@pajot-zenne.be
www.pajot-zenne.be

Aangesloten steden en gemeenten: Affligem, Beersel, Bever, Dilbeek, Drogenbos, Pajottegem, Halle, Lennik, Liedekerke, Linkebeek,Pepingen, Roosdaal, Sint-Genesius-Rode, Sint-Pieters-Leeuw en Ternat.

REGIONALE LANDSCHAPPEN
www.regionalelandschappen.be

PROVINCIE VLAAMS-BRABANT
www.vlaamsbrabant.be

Beleidsverantwoordelijke
Bart Nevens, gedeputeerde leefmilieu